CZU: 811.135.1’243
https://doi.org/10.52505/lecturi.2025.07.10

FORMAREA COMPETENȚEI DE COMUNICARE ÎN LIMBA ROMÂNĂ PENTRU ALOLINGVI PRIN VALORIFICAREA RESURSELOR LEXICOGRAFICE NAȚIONALE

Ecaterina BRĂGUȚĂ
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-9213-1819

Rezumat. *În contextul unei societăți plurilingve, cum este cea a Republicii Moldova, dobândirea competenței de comunicare în limba română devine un imperativ nu doar educațional, ci și social, economic și civic. Lucrarea de față își propune să evidențieze importanța instrumentelor lexicografice elaborate în cadrul Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” pentru formarea vorbitorilor culți de limba română, cu accent pe „Dicționarul explicativ tematic”. Analiza se desfășoară în raport cu prioritățile politicilor lingvistice europene și naționale, subliniind rolul educației pe tot parcursul vieții și al incluziunii sociale.*

Cuvinte-cheie: *resurse lexicografice, dicționar tematic, plurilingvism, educație pe tot parcursul vieții.*

Enhancing Communication Competence in Romanian as a Non-Native Language through the Utilization of National Lexicographic Resources

Abstract. *In the context of a multilingual society, such as that of the Republic of Moldova, acquiring the competence to communicate in Romanian becomes an imperative not only educationally, but also socially, economically and civically. The present paper aims to highlight the importance of lexicographic tools developed within the Institute of Romanian Philology «Bogdan Petriceicu-Hasdeu» for the training of educated speakers of Romanian, with an emphasis on the Thematic Explanatory Dictionary. The analysis is carried out in relation to the priorities of European and national language policies, emphasizing the role of lifelong education and social inclusion.*

Keywords: *lexicographic resources, thematic dictionary, plurilingualism, lifelong education.*

În Republica Moldova, stat cu o bogată diversitate etnică și lingvistică, formarea vorbitorilor culți de limba română rămâne o prioritate națională. De altfel, analizând documentele de politici lingvistice și educaționale

de nivel european, remarcăm faptul că dobândirea competențelor de comunicare atât în limba maternă, cât și în limbi străine este un deziderat pentru cetățenii de orice vârstă.

Articolul curent are drept obiectiv analiza posibilităților de valorificare a resurselor dezvoltate în cadrul Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu" în vederea formării competenței de comunicare în limba română pentru alolingvi, minorități naționale, inclusiv populația adultă. În speță, vom lua în discuție *Dicționarul Explicativ Tematic*, *Vol. I*, Chișinău, 2020, și *Volumul II*, la care, actualmente, lucrează membrii sectorului de Lexicologie și lexicografie.

Considerăm oportun a menționa că „la nivel european a fost determinat optimul lingvistic al cetățeanului european, care se exprimă în formula: limba maternă + două limbi străine, competențele de comunicare în limba maternă / în limbi străine figurând pe primele două poziții în lista competențelor-cheie europene" (Hadîrcă, 2026, p. 21). Prin urmare, este necesar ca, la nivel de stat, să fie stimulat și încurajat interesul pentru studierea limbii române ca limbă nematernă, alături de dobândirea competențelor de comunicare în limbi de circulație internațională.

Consultând Recomandările Consiliului din 22 mai 2018 privind competențele-cheie pentru învățare pe tot parcursul vieții, evidențiem punctul 2.6 prin care statelor-membre li se recomandă „creșterea nivelului de competențe lingvistice, atât în limba oficială, cât și în alte limbi, și sprijinirea cursanților să învețe diferite limbi, care să fie relevante pentru situația lor de muncă și de viață și care ar contribui la comunicarea și mobilitatea transfrontalieră" (*Recomandarea Consiliului*…).

O direcție importantă pe care se insistă tot mai mult în prezent este învățarea pe tot parcursul vieții, care vine să faciliteze accesul la instruire de calitate pentru persoane, indiferent de vârstă. Totodată, aceasta oferă oportunitatea de a dobândi competențe noi în vederea adaptării la un mediu socioeconomic în continuă schimbare. Orice persoană are dreptul la educație pentru a-și spori perspectivele de încadrare în câmpul muncii sau pentru a desfășura o activitate în mod individual.

În acest sens, Cadrul european de referință stabilește o serie de competențe-cheie ce trebuie a fi dezvoltate continuu, la diferite etape ale vieții. Prin competențe-cheie înțelegându-se „o combinație între cunoștințe, aptitudini și atitudini (*Ibidem*), unde:

cunoștințele		sunt formate din fapte și cifre, concepte, idei și teorii deja stabilite și care sprijină înțelegerea într-un anumit domeniu sau subiect;

aptitudinile		sunt definite ca abilitatea și capacitatea de a desfășura procese și de a utiliza cunoștințele existente pentru obținerea de rezultate;
atitudinile		descriu dispoziția și mentalitatea de a acționa sau de a reacționa la idei, persoane sau situații".

Din lista celor opt competențe-cheie enumerate în cadrul european de referință (competențe de alfabetizare, competențe multilingvistice, competențe în domeniul științei, tehnologiei, ingineriei și matematicii; competențe digitale, competențe personale, sociale și de a învăța să înveți, competențe cetățenești, competențe antreprenoriale, competențe de sensibilizare și expresie culturală) (*Ibidem*), evidențiem pe cele plasate pe locurile de frunte, care vizează formarea competențelor de comunicare în limba maternă și în limbi străine. Conform documentului analizat, aceste competențe sunt esențiale pentru realizarea și dezvoltarea personală, integrarea pe piața muncii, participarea activă la viața socială, adoptarea unui stil de viață sustenabil, atingerea succesului într-o societate pașnică, gestionarea echilibrată a vieții, cu luarea în considerare a sănătății și Âa implicării civice.

În acest context, revenind la cadrul național, amintim că a fost implementat cu succes *Programul național privind învățarea limbii române de către minoritățile naționale*, *inclusiv populația adultă*, *pentru anii 2023-2025*, care, până în prezent, a permis îmbunătățirea competențelor de comunicare în limba română pentru circa 25000 de persoane, repartizați conform celor trei ani de proiect în felul următor:

2023	2024	2025
6550 persoane instruite	12000 persoane instruite	6500 de persoane înregistrate în program

Curriculumul în baza căruia au fost elaborate resursele educaționale pentru predarea limbii române în acest program scoate în relief ideea că „abilitatea cetățenilor de a vorbi, a comunica și a se înțelege între ei prin intermediul limbii române este considerată astăzi nu doar un mijloc de interacțiune umană, ci și de integrare în plan comunitar, social, național, care asigură înțelegerea, toleranța și respectul reciproc, garantează drepturile persoanei și mărește posibilitatea de integrare socio-profesională" (Curriculum, 2023).

În contextul educației lingvistice din mediul școlar, pot fi evidențiate câteva idei esențiale din curriculumul național pentru disciplina Limba și literatura română,

destinat claselor a V-a – a IX-a. Documentul stipulează că această disciplină are la bază atât educația lingvistică, cât și pe cea literar-artistică. Educația lingvistică este definită ca „domeniul de formare și dezvoltare a competențelor de comunicare cultă, prin familiarizarea cu sistemele limbii (fonetic, lexical, gramatical) și implicarea elevului în acte de comunicare". Finalitatea acestui demers constă în „formarea unor vorbitori culți ai limbii române și în crearea premiselor necesare pentru cunoaștere și comunicare în toate sferele vieții umane" (Curriculum, 2020).

Curriculumul la aceeași disciplină, treapta gimnazială, pentru instituțiile cu predare în limbile minorităților naționale (Curriculum, 2019), stabilește (în indicatori cuantificabili) un volum al produselor pe care trebuie să fie capabil a-l realiza un elev în funcție de clasa în care studiază:

	V	VI	VII	VIII	IX
Vocabular (nr. de cuvinte, expresii la sfârşit de an şcolar)	350-400	350-400	400-450	400-450	450-500
Monolog /mesaj /descriere (număr de enunţuri)	6-7	6-7	7-8	8-9	9-10
Dialog (număr de replici pentru fiecare vorbitor)	6-7	7-8	8-9	9-10	9-10
Text scris (număr de enunţuri)	5-6	6-7	6-7	7-8	7-8
Lectură particulară (număr de pagini)	2-3	2-3	3-4	4-5	4-5

Așadar, în cadrul orelor de limba și literatura română, elevii urmează să dobândească competența de comunicare, inclusiv componenta lingvistică, care presupune formarea deprinderilor fonetice, lexicale, gramaticale. Dintre competențele specifice disciplinei fiind receptarea și producerea mesajelor orale, receptarea și producerea mesajelor scrise, practicarea limbii române în diverse situații de comunicare.

În această ordine de idei, ținem să specificăm că, fără a avea o preocupare didactică explicită, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu" poate contribui la buna desfășurare a procesului instructiv-educativ din Republica Moldova. În mod special, ne referim acum la resurse atât în format pe suport de hârtie, cât și în

format digital, realizate de cercetătorii institutului, care pot și trebuie valorificate în vederea formării unor vorbitori culți de limba română.

Apreciind contribuția tuturor echipelor de cercetare și diversitatea publicațiilor apărute sub egida IFR, vom scoate în relief rezultatele cercetării sectorului de lexicologie și lexicografie, concretizate în numeroase dicționare, ce pot fi puse la dispoziția tuturor doritorilor de a-și îmbunătăți competența de comunicare în limba română, insistând asupra unui produs: *Dicționarul explicativ tematic*, realizat de o echipă de cercetători.

Lexicografia – ramură a lexicologiei – are ca obiect stabilirea principiilor științifice, precum și a metodelor și tehnicilor practice utilizate în elaborarea dicționarelor. Deși existența dicționarelor este atestată încă din perioade anterioare, lexicografia s-a afirmat ca știință abia în secolul al XX-lea. În epocile anterioare, inclusiv în Antichitate, nu existau dicționare în sensul modern al termenului, ci mai degrabă liste de cuvinte sau colecții de glose, deoarece nu se simțea nevoia constituirii unui corpus lingvistic sistematizat al limbii utilizate.

Scopurile fundamentale ale lexicografiei au fost și rămân conservarea și cultivarea limbii. În perioada contemporană – începând cu secolul al XIX-lea și continuând cu secolele XX și XXI – asistăm la o creștere semnificativă a numărului de dicționare, fenomen ce marchează o adevărată „explozie lexicografică”. Această efervescență s-a manifestat mai ales prin elaborarea și publicarea unor dicționare explicative și bilingve pentru o varietate de limbi.

Referindu-ne la etapa actuală, constatăm că există o diversitate de dicționare, ce pot fi clasificate în baza mai multor criterii care țin cont de scopul, conținutul, structura și publicul-țintă al acestora. Astfel, se disting mai multe tipuri de dicționare: după conținutul lexical (generale sau specializate), după modul de prezentare a informației (explicative, etimologice, ortografice, sinonimice, antonimice, frazeologice etc.), după numărul limbilor implicate (monolingve, bilingve, plurilingve) sau după destinația lor (pentru uz școlar, academic, profesional etc.). Ar fi indicat să specificăm faptul că diversitatea formelor lexicografice reflectă nevoile complexe ale utilizatorilor. O sistematizare a crieteriilor și tipurilor de dicționare am prezentat-o în tabelul de mai jos:

	Criteriu	**Tipuri**
1	**2**	**3**
1.	În funcție de dimensiunea lor	Tezaur; Academice

1	2		3
2.	În funcție de conținutul lor		Generale; Specializate
3.	După formatul prelucrării informației		Ordonată alfabetic; Ordonată tematic;
4.	După modul cum sunt oferite publicului		În variantă printată; Manuscris; Electronică.
5.	Clasificare funcțională	Informațiile prezentate	Etimologice; Ortografice și de punctuație; Enciclopedice.
6.		Scopul urmărit	Explicative; Pedagogice.
7.		Utilizatori vizați	Pentru elevi; Pentru traducere; Pentru învățarea unei limbi.
8.	După limba/limbile folosite		Monolingve; Biblingve; Multilingve.

În ansamblu, analizând situația din lexicologia românească actuală se constată că „domeniul lexicografiei cunoaşte în ultimele decenii o evoluţie aparte", determinată de „nevoile de comunicare umană, de relaţiile sociale, de interferenţele culturale şi, nu în ultimul rând, chiar de contextul informatizării şi al dezvoltării tehnologiilor digitale" (Clim, p. 165).

Referindu-ne la realizările din domeniul lexicografiei românești și, în special, a celei din Republica Moldova, putem remarca o activitate prodigioasă pe direcția elaborării dicționarelor de diferite tipuri. În mod cert, este cazul să amintim de „școala lexico-semantică constituită de reputatul lingvist Silviu Berejan, alături de o serie de tineri specialiști pe atunci, precum Gheorghe Popa, Vasile Bahnaru, Constantin Tănase, Gheorghe Stog, Veronica Purice, Maria Onofraș, Ana Vulpe, care sub bagheta ilustrului savant au supus cercetării diverse aspecte ale lexicului și semanticii atât în plan practic, cât și în plan teoretic, publicând numeroase

articole, studii, monografii. Numeric, per ansamblu, acestea s-ar încadra în cifra de aproximativ 500" (Onofraș, p. 88).

Din totalitatea și diversitatea dicționarelor elaborate până în prezent, observăm că majoritatea lor, după aspectul de prezentare a informațiilor, oferă utilizatorilor o ordonare alfabetică a cuvintelor-titlu incluse în lucrare. Cu toate acestea metoda respectivă prezintă și dezavantaje, printre acestea fiind: ordonarea pur mecanică, izolarea unui cuvânt de celelalte din aceeași familie semantică. Ca reacție la această metodă de prezentare a informațiilor într-un dicționar, o parte din lexicografi dau preferință dicționarelor ideografice care au drept sarcină principală descrierea totalității de cuvinte unite în baza unei noțiuni.

Actualmente, dicționarele ideografice pot fi grupate în: dicționare ideografice tezaur, dicționare analogice și tematice de uz didactic. Din punct de vedere diacronic, dicționarele ideografice nu sunt o invenție datorată ultimelor secole, istoria lor datând din zorii civilizației. Cele din secolul al XIX-lea au devenit resurse lingvistice semnificative, aici putem cita exemple precum: Peter M. Roget. *Thesaurus of English words and phrases*, *classified and arranged so as to facilitate the expression of ideas and assist in literary composition*. London: 1852; Prudence Boissière. *Dictionnaire analogique de la langue française* (*répertoire complet des mots par les idées et des idées par les mots*). Paris, 1862; Paul Rouaix. *Dictionnaire des idées suggérées par les mots*. Paris: 1897; Franz Dornseiff. *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*, *mit alphabetischem Generalregister*.

În arelul românesc, câteva lucrări reprezentative includ: *Dicţionar analogic* de Ştefan Florescu (Bucureşti, Editura Universul, 1938), *Dicţionar analogic şi de sinonime al limbii române* de Marin Bucă, Ivan Evseev, Franscisc Király, Dumitru Craioveanu, Livia Vasiluţă (Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Pedagogică, 1978), *Dicţionar tematic al limbii române* de Marin Bucă (Bucureşti, Editura Vox, 2000).

În general, dicționarele reprezintă niște resurse valoroase pentru diferite ramuri ale lingvisticii, datorită faptului că asigură continuitatea și menținerea normelor limbii literare, sporesc corectidunea exprimării, contribuie la expresivitatea vorbirii.

În ceea ce ține de dicționarele tematice, acestea trebuie privite ca un instrument lingvistic recomandat profesorilor care predau limba română ca limbă străină/nematernă. Prin urmare, în Republica Moldova avem un context social favorabil promovării și valorificării resurselor dezvoltate în cadrul proiectelor de cercetare.

Parcurgând o serie de dificultăți legate de alcătuirea schemei de clasificare a cuvintelor, determinarea temelor de bază și a subtemelor, subiectivitatea implicită a autorilor, numărul și componența temelor, organizarea lor ierarhică,

dicționarul apare în fața utilizatorului, potențial doritor de a-și îmbunătăți competența de comunicare în limba română, cu un inventar lexical structurat în baza unor câmpuri conceptuale. Această ordonare a cuvintelor, care se opune metodei tradiționale – în ordine alfabetică facilitează orientarea în sistemul lexical al limbii române, contribuind la asimilarea a cât mai multe cuvinte, necesare în procesul comunicării.

Prin urmare, avantajele utilizării acestui instrument lingvistic rezidă în importața acestora de ordin practic:

● Pe de o parte, acestea reflectă punctul de vedere al vorbitorului nativ, în persoana lexicografului;

● Pe de altă parte, dicționarul se pliază pe necesitățile de comunicare ale celui care învață limba română;

● Structura lucrării este de o asemenea manieră încât permite găsirea rapidă a celui mai potrivit cuvânt într-o situație comunicațională;

● Schema de clasificare a cuvintelor redă, într-o anumită măsură, imaginea conceptuală a lumii;

● Dicționarul tematic este orientat spre producerea vorbirii/ a discursului (atât în formă scrisă, cât și orală).

Având în vedere că dezvoltarea competenței de comunicare presupune atât receptarea mesajului (prin ascultare sau lectură), cât și producerea acestuia (prin exprimare orală sau scrisă), se impune necesitatea dobândirii și îmbogățirii continue a unui fond lexical de bază. În această direcție, *Dicționarul explicativ tematic* se dovedește a fi un instrument eficient în formarea și consolidarea deprinderilor lexicale și fonetice.

Din punct de vedere lexical, structura dicționarului corespunde metodologiei didactice utilizate în manualele de limba română ca limbă străină, organizate, de regulă, pe baza a 10-15 teme de comunicare. În mod similar, *Dicționarul explicativ tematic* oferă o clasificare tematică riguroasă, organizată în jurul unor concepte-cheie. Astfel, primul volum al dicționarului include 10 teme principale – precum *Universul*, *Spațiul*, *Proprietăți fizice ale obiectelor*, *Cantități*, *Unități de măsură*, *Timpul*, *Fauna*, *Flora*, *Omul ca ființă fizică și Omul ca ființă rațional-spirituală* – care sunt apoi subdivizate în subteme și microteme. Această organizare sistematică facilitează aprofundarea noțiunilor deja cunoscute. De exemplu, un cursant familiarizat cu noțiunile de „timp" sau „om" poate, prin consultarea dicționarului, să-și extindă cunoștințele prin învățarea unor concepte conexe, precum: secvențe și intervale temporale (perioadă, durată, epocă), calendarul (lunile anului, zilele săptămânii) sau aspecte legate de anatomia umană (corp, părți componente, organe și sisteme, procese fiziologice, etape ale vieții).

În ceea ce privește componenta fonetică, *Dicționarul explicativ tematic* indică accentul cuvintelor, orientând astfel cursanții spre o pronunțare corectă și autentică a limbii române. Prin urmare, considerăm că acest dicționar constituie un instrument lingvistic valoros, destinat susținerii procesului de învățare a limbii române ca limbă nematernă, în contexte variate de comunicare ce presupun atât receptarea, cât și producerea mesajului, în formă orală și scrisă.

În concluzie, integrarea *Dicționarului Explicativ Tematic* în procesul de predare-învățare a limbii române ca limbă nematernă constituie o direcție promițătoare în sprijinul formării competenței de comunicare la nivel lexical și fonetic. Structura tematică riguroasă a dicționarului, coerența organizării conceptuale și orientarea acestuia spre uzul didactic îl transformă într-un instrument valoros pentru consolidarea vocabularului activ al cursanților. Această abordare metodologică răspunde atât exigențelor politicilor lingvistice europene privind învățarea pe tot parcursul vieții, cât și necesităților reale ale unui context multicultural precum este cel din Republica Moldova, unde promovarea limbii române ca factor de coeziune socială este o prioritate strategică.

Pe fundalul multiplelor inițiative educaționale orientate spre sprijinirea minorităților naționale și a adulților în procesul de învățare a limbii române, se conturează tot mai clar importanța colaborării între cercetare științifică și practică didactică. Resursele elaborate de Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu", inclusiv cele din domeniul lexicografiei, demonstrează potențialul de a contribui activ la îmbunătățirea politicilor lingvistice naționale și la facilitarea integrării socioprofesionale a cetățenilor. Valorificarea dicționarelor tematice nu doar sprijină eficiența procesului instructiv-educativ, ci oferă și o perspectivă modernă, adaptată cerințelor actuale privind educația lingvistică și comunicarea interculturală.

Referinţe bibliografice:

1. BUCĂ, Marius. *Dicţionar tematic al limbii române*. Bucureşti: Editura Vox, 2000, 351 p.

2. CLIM, Marius-Radu. *Lexicografia modernă*: *direcţii şi tipologii*. Disponibil: http://alil.academiaromana-is.ro/wp-content/uploads/2012/05/Lexicografia-modern%C4%83.pdf. [accesat 2025-04-30].

3. *Curriculum naţional la disciplina Limba şi literatura română pentru instituţiile de învăţământ cu predare în limbile minorităţilor naţionale*. Clasele a V-a – a IX-a. Chișinău, 2019. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/limba_si_lit_romana_curriculum_minorit_gimnaziu.pdf [accesat 2025-04-25].

4. *Curriculum naţional la disciplina Limba şi literatura română*. Clasele a V-a – a IX-a. Chișinău, 2020. Disponibil: https://mec.gov.md/sites/default/files/limba_si_lit_romana_sc_nat_gimnaziu.pdf [accesat 2025-04-25].

5. *Curriculum. Limba Română pentru persoanele adulte. Nivel A1*, *A2*, *B1*, *B2*. Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova. Chișinău, 2023.

6. *Dicţionar analogic şi de sinonime al limbii române* de Marin Bucă, Ivan Evseev, Franscisc Király, Dumitru Craioveanu, Livia Vasiluță. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Pedagogică, 1978, 479 p.

7. FLORESCU, Ștefan. *Dicționar analogic.* Bucureşti: Editura Universul, 1938, 141 p.

8. HADÎRCĂ, M., CAZACU, M., CALLO, T., MARIN, M. Formarea vorbitorului cult de limbă română din perspectiva educaţiei europene pentru limbi. *Univers pedagogic.* Nr. 1 (49), 2016, pp. 20-27.

9. ONOFRAȘ, Maria, Ana, VULPE. *Contribuția cercetătorilor de la sectorul de lexicologie și lexicografie în dezvoltarea științei în domeniu.* Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/87-102_2.pdf [accesat 2025-05-05].

10. *RECOMANDAREA CONSILIULUI din 22 mai 2018 privind competențele-cheie pentru învățarea pe tot parcursul vieții.* Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN.

Notă: Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.